

**УМОВИ ТА НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ
ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Взаємність у функціонуванні та розвитку різних сегментів фінансового ринку значною мірою визначається безперервністю та збалансованістю руху відповідних фінансових потоків. Разом з цим підтримувати таку збалансованість та безперервність руху фінансових потоків здатні похідні фінансові інструменти, де їх множинність обумовлена також необхідністю нівелювання виникаючих неоднозначностей в економіко-правових відносинах між різними суб'єктами ринку, які відбуваються внаслідок розвитку та зміни способів виробництва. Тож це цілком відноситься і до розвитку такого сегменту ринку як банківський сектор економіки, який є не лише джерелом останньої фінансової кризи, а й тим сегментом ринку, що потребує найскорішого відродження.

При цьому слід враховувати, що неузгодженість фінансових потоків, які пов'язані із обертанням похідних фінансових інструментів, є причиною не зниження ризику, а навпаки його підвищення, бо обертання похідних фінансових інструментів передбачає врахування взаємних фінансових потоків – від покупця та продавця таких інструментів. Таким чином, питання розвитку банківського сектору економіки багато в чому визначається узгодженістю руху похідних фінансових інструментів задіяних у сфері банківської діяльності, чим і визначається актуальність обраного напрямку дослідження.

Питання визначення значення та ролі похідних фінансових інструментів у сфері банківської діяльності займають вагомe місце серед робіт науковців. Однак остаточної згоди щодо доцільності застосування деривативів у сфері банківської діяльності й досі нема. Так, прагматичними є висловлювання Ф. Скіннера та А. Діаса щодо застосування кредитних деривативів, бо їх впровадження за думкою таких науковців обумовлює порушення рівноваги у русі фінансових потоків, що визначається зміною обсягів наданих кредитів та відповідною торгівлею кредитними деривативами [1, с. 62]. Приблизно такої ж думки дотримується і Б. Шепхерд, який доводить, що ключова небезпека у застосування кредитних деривативів полягає у надмірній зміні їх вартості за малий інтервал часу [2, с. 118]. Насторогу щодо застосування кредитних деривативів висловлюють і вітчизняні науковці, прикладом чого є дослідження М. Кошевцової [3, с. 26-29].

Однак поряд із цим, російський науковець Д.Ж. Саакян відмічає, що кредитні деривативи здатні забезпечувати більш ефективну дохідність банківського портфелю [4, с. 30]. Таку думку Д. Ж. Саакян доводить на основі побудови і дослідження регресійних рівнянь, де ключова роль відводиться незалежним змінним, які визначають зміни в обсягах наявних кредитних деривативів.

Звісно, що кожна з наведених думок має право на існування. Проте складність розв'язання поставленого питання полягає в тому, що, переважна більшість дослідників аналізує вже наявний вплив з боку деривативів на функціонування банків. Тож поза межами залишається таке питання як розгляд умов доцільності впровадження деривативів.

Таким чином, в якості мети статті слід виділити узагальнення умов щодо доцільного впровадження похідних фінансових деривативів у сфері банківської діяльності.

Насамперед, слід відмітити, що саме умови виходу на той чи інший ринок можуть бути й умовами його загального розвитку. Це обумовлено тим, що дієвість розвитку ринків значною мірою залежить від потенційних його клієнтів та тих інструментів, які пропонуються та будуть обертатись, підтримуючи той чи інший різновид ринку. Тож відмічене цілком стосується і застосування похідних фінансових інструментів на ринку банківських послуг, бо взаємна дієвість обох ринків значною мірою визначається тим набором інструментів, який буде обертатися та впливати на сталість їх загального функціонування.

Проте, варто також звернути увагу на складність та ризиковість використання деривативів у банківській сфері діяльності, що можна розглядати в якості загальних умов доцільності обертання похідних фінансових інструментів щодо хеджування ризиків у сфері банківської діяльності.

Одна з таких особливостей щодо умов обертання похідних фінансових інструментів з приводу хеджування ризиків у сфері діяльності банків стосується обрання окремого різновиду похідних фінансових інструментів або їх сукупності.

Звісно, що навряд чи є доречним використання класичних форвардних або ф'ючерських контрактів з приводу фізичних осіб банку. Згадані контракти є більш доцільними при здійсненні банківських операцій із клієнтами - юридичними особами. Також більш доречним є застосування

своїв у практичній діяльності банків із клієнтами - юридичними особами, ніж з клієнтами - фізичними особами. Це визначається тим, що в такому випадку більш імовірним є визначення обміну певними платежами або базовими активами саме з клієнтами - юридичними особами. Дещо сумнівним є й застосування класичних опціонів з погляду клієнтів фізичних осіб.

Натомість, наприклад, форвардні угоди щодо відсоткових ставок або форвардні валютні угоди можуть бути прийнятними як для фізичних так й юридичних осіб-клієнтів банку. Доцільністю такого впровадження відмічених різновидів похідних фінансових інструментів можна вважати події, які розгорнулися на весні 2009 року з приводу обслуговування валютних кредитів на фоні стрімкого подорожчання національної грошової одиниці до основних валют.

При цьому з наведеного випливає, що іншою з особливостей щодо умов обертання похідних фінансових інструментів з приводу хеджування ризиків у сфері діяльності банків є обрання тих різновидів банківської діяльності, де більш доречним є застосування відповідного хеджування. Враховуючи те, що ключовими ознаками банківської діяльності є залучення ресурсів у вигляді депозитів та надання кредитів, і варто визначити саме ці різновиди банківських операцій в якості таких, що потребують найбільшого захисту від можливих ризиків. Тобто, з одного боку слід хеджувати залучені до банку ресурси від більш раннього їх зняття, чим це обумовлено договором, а в другому випадку – страхувати кредитні операції від можливого неповернення наданих обсягів кредитів, або сплати відсотків за наданими кредитами. Зазвичай у випадку дострокового зняття коштів з депозитних рахунків використовується знижена ставка сплати відсотків за такими рахунками. Тож похідні фінансові інструменти майже не використовуються, хоча таке використання й можливе. При цьому можливість такого використання, визначається, тією ситуацією, яка складається на ринку. Отже, вагомим є як визначення часу запровадження деривативів, так й можливої їх так би мовити активації, якщо залучення коштів до банку відбувалося на фоні укладання і угоди щодо можливого застосування похідних фінансових інструментів. Проте якщо говорити про сутність застосування у такому випадку деривативів, то можна відмітити що їх спрямованість повинна враховувати як корегування відсоткової ставки за депозитним договором (у бік збільшення або зменшення), так й підвищену відповідальність щодо непередбаченого договором зняття коштів.

Приблизною до визначеного вище є й ситуація за кредитними операціями. Різниця полягає лише в тому, що в такому випадку множина виникаючих ризиків може бути значно ширшою. Зокрема, це можуть бути ризики, які пов'язані із недобросовісним позичальником, із банком, який прагне заробити на проведенні спекулятивних операцій (насамперед із обігом відповідних кредитних деривативів), із загальною економічною ситуацією, що складається на ринку. Це ж можна знайти і в дослідженнях науковців, які визначають множину ризиків банківської діяльності, де привалююче місце відводиться кредитним ризикам [5, с. 275; 6, с. 202; 7, с. 325; 8, с. 160].

Таким чином, ми приходимо до того, що однією з умов впровадження похідних фінансових інструментів з погляду ведення банківської діяльності є належне збалансування відповідних фінансових потоків. Тож розриви або потенційні загрози щодо їх виникнення у відповідних потоках і можуть бути часом доцільного впровадження похідних фінансових інструментів у сфері банківської діяльності. Дослідити ж наявну збалансованість між різними фінансовими потоками можна на основі узагальнення відповідних даних, де можливе застосування різноманітних методів аналізу: графічного узагальнення, табличного співставлення, методів математичного аналізу тощо. При цьому також варто вказати на те, що певні негаразди у розвитку небажаних подій на ринку похідних фінансових інструментів відбуваються з погляду темпів зміни досліджуваних показників. Тож можна говорити, що саме аналіз темпів зміни є одним із дієвих інструментів і аналізу збалансованості руху фінансових потоків. Це визначається тим, що саме темпи зміни досліджуваного показника розкривають можливі сховані тенденції в його абсолютних значеннях.

Враховуючи ж те, що в основі похідних фінансових інструментів знаходиться деякий базовий актив, варто звернути увагу, перш за все, на умови руху фінансових потоків які взаємопов'язані із базовими активами, бо ключова функція похідних фінансових інструментів полягає у хеджуванні ризику різних суб'єктів ринку.

Підсумовуючи вище подане слід вказати що визначення умови (часу) можливого використання деривативів як інструменту хеджування фінансових ризиків з погляду ведення банківської діяльності є доцільним на основі розгляду таких показників банківської діяльності як обсяги наданих кредитів, що узагальнює рух вихідних фінансових потоків банків, та обсяги ресурсів залучених на депозитні рахунки, що узагальнює рух вхідних фінансових потоків банків. Тобто, умови застосування деривативів з погляду ведення банківської діяльності варто узагальнити відповідно до руху вхідних та вихідних фінансових потоків банків. При цьому, не порушуючи логіки даного дослідження будемо

розглядати можливість застосування деривативів з погляду сталого ведення, насамперед, кредитних операцій банку.

Отже, перш за все, слід узагальнити можливі ознаки розвитку кризових явищ щодо здійснення кредитних операцій банку. Таке узагальнення варто розпочати з погляду загальних тенденцій в обсягах наданих кредитів та залучених кредитних ресурсів, зокрема на депозитні рахунки банків. Таке поєднання обумовлено як тим, що необхідно визначити загалом збалансованість вхідних та вихідних потоків банку, так й тим, що покриттям кредитних операцій є і ресурси, що залучені на депозитні рахунки банків. Відповідно до поданого можливо узагальнити наступні тенденції у зміні обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів.

Насамперед, це загальне зростання обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів, де можна визначити: привалювання у темпах зміни обсягів наданих кредитів по відношенню до залучених ресурсів, та навпаки привалювання темпів зміни у залучених ресурсах по відношенню до наданих кредитів. Тож проаналізуємо такі ситуації.

У разі перевищення темпів зміни у залучених ресурсах на депозитні рахунки по відношенню до наданих кредитів, насамперед, виникає ситуація щодо незадовільного використання деякими банками своєї ресурсної бази. Тож з погляду ведення кредитних операцій така ситуація не є загрозовою, бо навіть неповернення наданих ресурсів, а відтак можлива проблемність в обслуговуванні коштів за депозитними рахунками визначається значними темпами залучених ресурсів по відношенню до темпів зміни наданих кредитів.

Іншою є ситуація, коли темпи зміни обсягів наданих кредитів перевищують темпи зміни залучених ресурсів на депозитні рахунки. Тож виникає ситуація із недостатності ресурсів у банку щодо обслуговування депозитних рахунків внаслідок можливого неповернення наданих кредитів. Таким чином, саме цей час і можна визначити як один із моментів щодо запровадження кредитних деривативів. Таким чином, нам необхідно формально розглянути сутність можливого перевищення темпів зміни обсягів наданих кредитів по відношенню до обсягів залучених ресурсів на депозитні рахунки банків. Звісно, що банк також залучає кошти на міжбанківському ринку, у вигляді субординованих кредитів, тож загальне перевищення темпів зміни обсягів наданих кредитів по відношенню до обсягів залучених ресурсів може бути не суттєвим, а відтак особливо можна і не хвилюватись з приводу перевищення темпів зміни обсягів наданих кредитів по відношенню до обсягів залучених ресурсів на депозитні рахунки. Тож маємо, якщо:

$$\frac{TKR}{TD} \gg 1, \text{ а } \frac{TKR}{TZ} \approx 1, \quad (1)$$

де TKR – визначає темпи зміни в обсягах наданих кредитів станом на певний час;

TD – визначає темпи зміни в обсягах залучених ресурсів на депозитні рахунки банку станом на певний час;

TZ – темпи зміни у загальних обсягах залучених ресурсів до банку, то час застосування різновидів кредитних деривативів є не обов'язковим.

Однак, на нашу думку, нерівності за формулою 1 все ж таки потребують корегування, бо залучення ресурсів з інших джерел також потребує свого обслуговування. Таке корегування доцільно доданням до наведених нерівностей, тих обсягів резервів, які визначаються нормативними документами щодо проведення кредитних операцій банків. Тоді нерівності за формулою 1 з погляду не обов'язковості впровадження кредитних деривативів набудуть наступного визначення:

$$\frac{TKR}{TDR} > \frac{TKR}{TD} > 1, \text{ а } \frac{TKR}{TZ} \approx 1, \quad (2)$$

де TDR – визначає темпи зміни сумарного обсягу ресурсів залучених на депозитні рахунки та обсягів резервів на відшкодування за кредитними операціями банків станом на певний час.

Таким чином, відповідно до формули 2 можна визначити час застосування похідних фінансових інструментів, спрямованих на зниження ризиків щодо надмірного зростання обсягів наданих кредитів. Якщо говорити про сутність впровадження таких деривативів, то варто відмітити, що вони повинні бути спрямовані, перш за все, на запобігання надмірного зростання обсягів наданих кредитів на фоні недостатньої ресурсної бази. Зокрема це можна зробити на основі введення прогресивної шкали оподаткування проведення відповідних операцій із використанням деривативів на основі методів фінансового інжинірингу.

Інше узагальнення щодо темпів зміни обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів на депозитні рахунки стосується загального зменшення відмічених показників. Тобто, з одного боку це

значне падіння темпів зміни обсягів наданих кредитів, а з іншого значне падіння темпів зміни обсягів залучених ресурсів на депозитні рахунки.

Так у випадку коли відбувається прискорене зменшення темпів зміни обсягів наданих кредитів по відношенню до темпів зміни залучених ресурсів на депозитні рахунки слід скоріше говорити про реальну загрозу банківській діяльності, ніж про доцільність впровадження похідних фінансових інструментів. Хоча можна говорити, що в даному випадку зростає навантаження щодо обслуговування коштів залучених на депозитні рахунки внаслідок можливого неповернення наданих кредитних ресурсів.

На перший погляд дещо іншою є ситуація коли відбувається прискорене зменшення темпів зміни залучених ресурсів на депозитні рахунки по відношенню до темпів зміни обсягів наданих кредитів. Тож відбувається ситуація коли взагалі здійснення кредитних операцій стає неможливим, а відтак і запровадження кредитних деривативів є також недоречним. Тобто, описана ситуація, також визначає реальну загрозу функціонування банку, ніж доцільність впровадження похідних фінансових інструментів. Отже, якщо відбувається тенденція щодо скорочення темпів зміни в обсягах наданих кредитів та залучених ресурсів на депозитні рахунки, більш важливо говорити про загрозу згортання банківської діяльності, а відтак конкретні дії повинні бути спрямовані на її оздоровлення. Зокрема з погляду застосування в такому випадку похідних фінансових інструментів, слід говорити про впровадження деривативів спрямованих на поповнення, насамперед, ресурсної бази й лише потім про необхідність застосування кредитних деривативів.

До розглянутого вище також слід додати наступні ситуації щодо зміни темпів в обсягах наданих кредитів та ресурсів, залучених на депозитні рахунки банку.

Так одна з таких ситуацій визначається прискореним наданням обсягів кредитних ресурсів на фоні темпів скорочення ресурсів, залучених на депозитні рахунки. Звісно, що в даному випадку, слід застосовувати похідні фінансові інструменти, які спрямовані на відродження ресурсної бази банків. Разом з цим, важливим є і застосування деривативів щодо зменшення надмірного зростання обсягів наданих кредитів. У самому простішому випадку можна застосувати нерівності відповідно до формули 2. Однак, варто врахувати й значне падіння обсягів залучених ресурсів на депозитні рахунки банків. Отже у формальному вигляді таке узагальнення можна визначити наступним чином, тобто є доцільним застосування кредитних деривативів, коли:

$$\frac{TKR}{TD} > \frac{TKR}{TDR}, \text{ та } \frac{TKR}{TD} > 1, \quad (3)$$

Змістовно нерівності за формулою 3 визначають ситуацію коли відбувається надмірне зростання обсягів наданих кредитів, відповідно до якою надання кредитів не покривається наявними ресурсами банку.

Останньою серед розглянутих ситуацій щодо збалансованості вхідних та вихідних фінансових потоків з приводу умов застосування кредитних деривативів полягає у врахуванні надмірного зростання темпів обсягів залучених ресурсів на депозитні рахунки на фоні темпів падіння обсягів наданих кредитів. Така ситуація загалом говорить про недостатність використання ресурсної бази банків, або непривабливість чи неможливість надання кредитних ресурсів у дійсний час, що визначається, насамперед, загальними умовами економічного розвитку. Тож питання застосування похідних фінансових інструментів в такому випадку є також доречним. При цьому формальне подання умови застосування відповідних кредитних деривативів набуває наступного вигляду:

$$TD > TKR \quad (4)$$

Звісно, що застосування умов визначення доцільного впровадження похідних фінансових інструментів (часу впровадження деривативів) значною мірою залежить від попереднього стану функціонування і розвитку банку, тож запропоноване вище варто розглядати на протязі певного періоду часу

Отже, в роботі розглянуто ключові умови щодо визначення доцільного застосування похідних фінансових деривативів у сфері банківської діяльності. Зокрема докладно узагальнено процедуру визначення часу впровадження похідних фінансових інструментів у процесі здійснення кредитної діяльності банку. Дана процедура є спробою покращення стану функціонування і розвитку вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів та відрізняється від можливо існуючих аналогічних підходів тим, що подане докладно визначає, насамперед, можливі напрями банківської діяльності, чим досягається реалізація узгодженості не лише фінансових потоків банку, а й фінансових потоків окремих сегментів фінансового ринку, або навіть секторів економіки.

Грунтовність відміченого визначається також тим, що при розгляді відповідної процедури умов

впровадження похідних фінансових інструментів у процесі здійснення кредитної діяльності банку розглядались не лише час її застосування та кредитна діяльність, а визначались також можливі інші напрями впровадження деривативів у сфері діяльності банків.

Література

1. Skinner F. An Empirical Study of Credit Default Swap (Discussion paper) / F. Skinner, A. Diaz. – Reading, UK: The University of Reading, ISMA Center, 2003. – 62 p.
2. Shepherd B. Behind the Mask: The Booming Credit Derivatives Market Harbors Unseen Risks / B. Shepherd. – The Investment Dealers Digest: IDD, 2003. – 118 p.
3. Кошевцова М. Світовий досвід управління кредитними ризиками / М. Кошевцова // Схід. – 2006. – №1 (73). – С. 26–29.
4. Саакян Д.Ж. Воздействие кредитных деривативов на эффективность управления банковским портфелем: автореф. дис. на соиск. науч. степ. к.э.н.: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Д. Ж. Саакян. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 2009. – 30 с.
5. Глущенко В.В. Управление финансовыми рисками в коммерческих банках Украины / В.В. Глущенко, В.А. Фурсова. – Харків: ХНУ, 2007. – 275 с.
6. Глущенко В.В. Фінансові ризики комерційного банку / В.В. Глущенко, А.І. Граділь. – Харків: ХНУ, 2007. – 202 с.
7. Кудрявцев П.М. Управление кредитными рисками коммерциальных банков / П.М. Кудрявцев // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 2. – С. 321–325.
8. Подчесова В.Ю. Кредитний ризик як похідна сталої змістовності кредитного процесу / В.Ю. Подчесова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 157–160.

Рецензент докт. екон. наук, професор В.В. Глущенко

657.244.9 (477.75)

*Сподарик В.М., асистент,
Кримський економічний інститут
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Сімферополь*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ НА ВИНОРІБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ АР КРИМ

Жоден технологічний процес не може протікати без відображення його показників на носіях визначеного типу. Найпоширенішим носієм економічної інформації і понині є бухгалтерський документ, у якому зафіксовано факт здійснення тієї чи іншої господарської операції. Тому проблема вдосконалення процесу документування та самих форм документів залишається однією з найважливіших в організації обліку. В процесі господарської діяльності підприємству доводиться мати справу з безліччю різних документів. Бебньова Є.В. виділяє види документів, їх призначення і форми обліку, такі як бухгалтерські книги, картки, відомості і т.д. [3, с.64]. Булатов М.А. визначає бухгалтерську документацію як частину управлінської документації, також він дає класифікацію бухгалтерської документації, як первинну, бухгалтерські реєстри і звітність [4, с.58]. Веселова Т.Н. і Маренков Н.Л. вказують, що документообіг – це рух документів з моменту їх складання чи отримання від інших організацій до використання їх для бухгалтерських записів і наступної їх передачі до архіву [5, с.81]. Васюта – Беркут О.І., Шепітко Г.Ф., Ромашевська Н.О. визначають документацію як спосіб оформлення господарських операцій відповідними документами, призначений для первинного спостереження за господарськими операціями [6, с.46].

У багатьох авторів, котрі займаються проблемами організації обліку, недостатньо уваги приділяється специфічним галузям, таким як виноробство, через його сезонний характер. Тому в багатьох випадках немає розроблених документів (або вони є застарілими), які потрібні підприємствам, через що вони змушені в деяких випадках самі регламентувати свій документообіг і документацію.

Метою статті є регламентація порядку і термінів складання первинної документації шляхом складання оперограми і облікової номенклатури, а також вдосконалення деяких документів.

Організація документування господарських операцій охоплює розробку форм документів, добір документів для повного оформлення операцій на підприємстві, а також обґрунтування методики і техніки їх складання [1, с. 44] Носії облікової інформації можна представити на рис. 1 наступного вигляду: